
Т.Зарецька**ПОЛІТИКА ДРУГОЇ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЩОДО
СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ ТА ПОЗИЦІЯ Ю.ПІЛСУДСЬКОГО
(кінець 1918 – 1919 рр.)**

Перша світова війна призвела до розпаду імперій та народженню нових держав. На мапі Європи відбувалися великі геополітичні зміни, з'явилися нові країни, змінювалися кордони старих держав, які існували ще за довго до початку великої війни. Нового вигляду набула політична мапа Центральної та Східної Європи відродилися – Польща з назвою Друга Польська республіка, Україна у вигляді Української Народної Республіки (УНР) та Західної Української Народної Республіки (ЗУНР), котрі згодом об'єдналися в єдину державу.

Перед молодого державою Польща серед інших встало дуже важливе питання встановлення кордонів, при чому, як яскраво відзначав Ю.Пілсудський – кордони на заході залежать від Антанти, а на сході від самих поляків. Більша частина польського східного кордону – це кордон з Україною.

Політика Другої Польської Республіки наприкінці 1918 – 1919 років відносно України ділиться на два напрямку – політику з УНР, та політику відносно ЗУНР.

Українсько-польські стосунки того часу включають у себе в першу чергу, визнання, чи невизнання українських державних утворень, формування з ними міждержавних стосунків та встановлення Польщею східного державного кордону з Україною.

До факту відродження України, як незалежної держави, польські політичні сили ставилися по різному, часто-густо мали протилежні точки зору, наприклад, Народні демократи (Narodowa Demokracja) на чолі з Романом Дмовським ставили за мету розширення території Польща на сході у тому числі і за рахунок українських етнічних та історичних земель, право України на створення власної держави відкидалося повністю. Ставка робилася на союз Польщі з Росією.

Розглядаючи питання східних кордонів Другої Польської Республіки точніше плани їх встановлення, як правило порівнюють дві позиції – точку зору Р.Дмовського та Ю.Пілсудського та його прихильників. Як вже підкреслювалося в планах устрою Європи після Першої світової війни Р.Дмовського України, як незалежної держави місця не знаходилося. Багато хто з польських політичних діячів був з нам незгодним і активно критикував його

позицію. У листі до головного редактора, киянина Йоахіма Бартошевича писав, що у просуванні польського кордону на схід його хвилює те, що нажаль“ не можна просуватися занадто далеко. Бо можемо втратити національний характер польської держави”¹.

Позиції Польського Національного Комітету, який очолював Роман Дмовський, відносно України знаходять відображення у його ноті до уряду Великої Британії від 13 листопада 1918 року. Вони характеризуються тим, що Східна Галичина вважається територією Польщі, “котра була польською ще у десятому столітті, а від 1340 року постійно належала Польщі” й українці Східної Галичини не мають жодного права на створення власної держави. Події українсько-польської війни визначаються, як австро-німецько-українську інтригу проти поляків.²

Аргументував свою антиукраїнську направлену проти існування незалежної України Р.Дмовський аргументував тим, що вона союзниця Німеччини, її потрібно за це покарати й віднести до переможених країн.

Політичний табір Ю.Пілсудського визнавав право України на незалежну державу, але без Східної Галичини та інших західних земель, у різних польських державних діячів була своя уява по східний кордон. Позиція Пілсудського у питанні кордону з Україною була самою поміркованою серед інших польських політиків і самою скромною в зазіханні на українські етнічно-історичні землі.

Варто звернути увагу на його теорію конфедерації, початковим етапом втілення її в життя передбачалося створення незалежних держав, в першу чергу України та Великого Литовського Князівства. Наступний крок – об’єднання молодих, незалежних, союзних держав з Польщею на засадах конфедерації за ягеллонськими традиціями.

Причому Ю.Пілсудський в момент повернення до Польщі не мав конкретної концепції східних кордонів країни, на його думку з цього приводу, яка тільки формувалася, безумовно впливала війна між українцями та поляками за Львів, розвиток подій на східному **польсько-радянсько російському** фронті, погляди провідних польських політиків. Львів усі польські політики без винятку вважали польським містом, це в першу чергу було пов’язано з тим, що більшість його мешканців становили поляки, та розвитком польських національних традицій міста.

В архіві Інституту Пілсудського в Нью-Йорку зберігається нотатка датована 16 жовтня 1918 року Ю.Пілсудського у справі

Східної Галичини. В ній йдеться про необхідність військової окупації цієї території, українсько-польського порозуміння у справі Львова, при необхідності для врегулювання проблеми звернутися за допомогою до держав Антанти. Але східні кордони Польщі не вказуються.³

На українсько-польські стосунки впливав цілий ряд факторів, один з них – Брестська угода лютого 1918 року, за котрій держави Центрального Союзу передавали УНР Холмщину, частину Підляшшя, обіцяли визнати незалежність Східної Галичини. Польська сторона відразу висловила протест проти таких угод, польська громадська думка забарвилася антиукраїнськими настроями.

Також на справу впливали крупні землевласники (стан їх господарств перед Першою світовою війною досліджує у своїй монографії професор Сорбонського університету в Парижі Даніель Бовуа)⁴ та володарі підприємств поляки, які мешкали на західних українських землях, у реаліях війни і хаосу вони були зацікавленими у приєднанні цих територій до Польщі.

У 1918 р. проходили українсько-польські переговори. Так у червні і липні у Відні у них брали участь від Королівства Польщі Титус Філіпович, а від Української держави Вацлав Липинський, вони обговорювали Брестські угоди, польська сторона вимагала визнання міста Львова за Польщею.⁵

В осені 1918 р. ситуація змінилася, розпалася Австро-Угорська імперія, уряд гетьмана П.Скоропадського змінила Директорія УНР, Брестський трактат не був ратифікований. Перед цими подіями у Східній Галичині паралельно українська і польська сторони працювали над її майбутньою державністю, при чому перша сторона, тобто українська - готувалася до створення на цих землях української держави, а друга – польська – включення цієї території до відроджуваної Польщі.

1 листопада 1918 року Українська Національна Рада обійняла владу у Львові й проголосила створення на українських землях, які входили до Австро-Угорщини, Української Держави. 9 листопада Рада прийняла назву – Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР).

Українська Національна Рада історичного 1 листопада звернулася з відозвами “До населення міста Львова “ та “До українського населення держави”. В останній говорилося: “Український Народе! Голосимо тобі вість про твоє визволення з віковичної неволі. Віднині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави. ... Всім горожанам Української

держави без різниці народности і віросповідання, заporučається горожанську, національну і віросповідну рівність. Національні меншості Української держави – Поляки, Жиди, Німці – мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради. ... Як тільки буде забезпечене й укріплене існування Української Держави, Українська Національна рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі Збори, які рішать про дальшу будучність Української Держави”.⁶

Відразу після створення ЗУНР, молода держава опинилася у стані війни з поляками, яка на початку носила характер міжнаціональної, а з моменту введення підрозділів армії Польщі на територію ЗУНР перетворилася на міждержавну українсько-польську війну.

Як, слухно, оцінював події генерал М.Омельянович-Павленко: “ Вже листопадові бої в Галичині дали змогу прийти до висновку, що українсько-польська боротьба не обмежиться партизанськими випадками сторін, а набере характеру правдивої маневрової війни. Події на початку грудня підтверджували цей висновок”⁷.

Події українсько-польської війни у листопаді 1918 р. виглядали таким чином: в день проголошення Української держави українські військові підрозділи намагалися зайняти найважливіші пункти у Львові, до міста прибували угруповання Січових Стрільців. Розпочалися бойові дії між українськими і польськими підрозділами. Польські військові сили були представлені – I група під командуванням капітана Татар-Тшесьневського, II група під командуванням М.Берути-Спеховича, командував у Львові усіма польськими збройними силами генерал Р.Ламезан.⁸

Після того, як Регентська Рада 14 листопада передала Ю.Піلسудському всю повноту військової влади, і він став головнокомандувачем польської армії, 16 числа він видав наказ № 478 про допомогу для Львова. Разом з наказом Ю.Піلسудський написав до генерала Б.Ройї листа: “ Концентрація більших сил у Перемишлі має на меті наступ на Львів і підготовку до його облоги. Новини отримуємо дуже суперечливі, тому є потреба у частішій інформації. Політичні точки зору на це питання також суперечливі, звідси нечіткість моєї політичної інструкції , вона полягає у тому, що ми не перебільшуємо у цілому до того, коли остаточно уложиться розмежування між Росією і Польщею, однак при цьому ми не дозволимо щоб нас вирізали та грабували. ... Я не знаю добре становища й не можу дати більш точних наказів, завдання сьогодні є таке: а) натиск на Русинів та їх бойовий дух

перед концентрацією військ у Перемишлі, б) забезпечити чи принаймні намагатися полегшити зв'язок зі Львовом, в) у разі можливості просування на схід ближчі до Львова.⁹

19 листопада Ю.Пілсудський як головний вождь віддає наказ про призначення генерала Т.Розвадовського командувачем військовими підрозділами у кампанії боротьби за Львів та Бориславський нафтовий басейн.

У район Львова почали прибувати польські підрозділи, серед яких – під командуванням генерала Б.Ройя, полковника Токажевського-Карасевича. 22 листопада Львів був повністю захоплений поляками.

З цього приводу Юзеф Пілсудський дав інтерв'ю одній з польських газет, він сказав: “Як і всі військові я не маю великої довіри до вирішення військових справ за допомогою плебісциту, чи іншого громадського волевиявлення. На питання пов'язані з термінами не відповідатиме, до них відношу – коли були дані розпорядження оборони Львова, а також чи ця оборона охопить і Борислав.”¹⁰

У листі до мешканців Львова писав, що і надалі буде докладати зусиль, щоб “зберегти у складі Польської Республіки цю землю разом з її героїчною столицею”.

28 листопада 1918 року Ю.Пілсудський у листі до генерала Т.Розвадовського, який був командувачем польських військових сил у війні з Українською Галицькою Армією за приєднання до Польщі Східної Галичини, писав про важливість якомога швидкого вирішення питання приєднання та необхідність союзу з Наддніпрянською Україною. Підчас українсько-польської війни за Львів він намагався встановити союз з Києвом.

Як писав Іван Лисяк-Рудницький з цього питання: “Політику Пілсудського характеризувала непереборна внутрішня суперечність: з одного боку він хотів утримати самостійну Україну, яка б служила перепорою проти Росії, а з другого – своїм завоюванням Східної Галичини знищив шанси на українську самостійність”.¹¹

У грудні Ю.Пілсудський виїхав до Східної Галичини і 21 числа прибув до Львова, де відвідав декілька військових підрозділів, серед яких Батальйон львівських стрільців, 5-тий полк легіонів, Господарчу жіночу школу. У готелі Жорж він прийняв представників місцевої польської влади, на вітання представника Тимчасової польської ради Львова відповів, що і далі вживатиме всіх заходів для безпеки міста та постачання необхідного.¹²

У 1919 році питання східного кордону Польської Республіки переходить, разом з військовою, і у площину дипломатичних

переговорів з представниками держав Антанти, а політика доконаних фактів, тобто знаходження західних українських земель під контролем Польської Армії, полегшує справу включення їх до складу Польщі.

Українсько-польська війна продовжувалася і протягом 1919 р.

Як добре відомо, на Паризькій мирній конференції Версальським Договором були встановлені кордони новоутвореної Польської держави. Ще до початку її роботи польською стороною велася підготовка до презентації польських питань великим державам переможцям у світовій війні, у першу чергу питань західного та східного кордонів.

30 листопада Юзеф Пілсудський передав свої поради з цих питань польській делегації на Паризькій мирній конференції, причому він підкреслював відносно Східної Галичини має точку зору відмінну від позицій членів делегації, вона полягала у тому, що Ю. Пілсудський не вважав за потрібне приєднання всієї Східної Галичини до Польської республіки. “Я Східну Галичину брати не хочу, а вони – всю Східну Галичину. Я іду значно далі на схід.” Тут Ю. Пілсудський, можливе вперше, окреслює східний польський кордон: Калуш - Буг (Красне) – Стир – по Стиру до Луцку, біля Рожищ – Полісс’я у наших руках – між Стирем і Горинем до його устя у Прип’ять, далі навскіс до Березини – Слуцьку. Відносно України і Литви радить членам делегації не виступати занадто проти них.¹³

Мирна конференція розпочала свою роботу 18 січня 1919 р. у Парижі, як добре відомо країни-переможці: Великобританія, Франція, Сполучені Штати Америки – сіли за стіл переговорів, щоб укласти угоду з Німеччиною та її союзниками. Серед багатьох питань, яки розглядалися на її засіданнях, було питання східних кордонів Польської держави, котрий можна сформулювати – питання подальшої долі Східної Галичини. Ці питання розглядала Комісія з польських справ під керівництвом Джуліуса Мартина Кембонена, її підкомісія займалася підготовкою проекту кордонів Польщі.

Польська джерельна база українсько-польських відносин під час Паризької конференції головним чином зосереджена в Варшавському Архіві новітніх актів, це фонди: МЗС Польщі, Польська делегація на Мирній конференції у Парижі, Архів І. Падеревського та інші,¹⁴ частина з них була опублікована у різних збірниках документів та матеріалів.

Польська делегація на Паризький Мирній конференції була представлена: головою – Р. Дмовським, С. Козицьким – секретарем делегації, керівником Конгресового бюро – Ф. Пулаським. Польські експерти працювали у економічній делегації, головному ліквідаційному правлінні, у відділах – політичному, преси та пропаганди.¹⁵

Під час роботи Паризької Мирної конференції польська делегація намагалася якомога далі просунути кордони своєї країни на схід, тобто включити етнічні, історичні українські землі до складу Польської держави.

У березні до ПНК у Парижі Ю. Пілсудський призначив додатково Л. Василевського, С. Патека, С.Т угутта, К. Длуського, М. Сокольніцького, А. Суйковського та М. Довнарівича. Після наполегливих намагань табору пілсудчиків ПНК був ліквідований наказом прем'єр-міністра країни у квітні 1919 року.

Натомість комісії для розгляду українських справ створено не було.

З України до Парижу виїхала об'єднана делегація УНР та ЗУНР у кількості 60 осіб, але представники уряду Франції багатьом з них відмовили брати участь у роботі конференції з причини їх участі у Брестських переговорах. Остаточну Україну репрезентувало 18 осіб, голова делегації – Григор Сидоренко, його заступник – Василь Панейко.

Г.Сидоренко у доповіді українському уряду Директорії писав: "З самих перших днів мого перебування в Парижу мною було помічено, що про Українську Народню Республіку ніхто нічого докладно не знає, не тільки в широких масах, але й серед дипломатичних і політичних кіл, не знають про українську справу взагалі, про домагання українського народу і його уряду. Тому вороги Республіки розповсюджували вільно всякі брехні і інсинуації про нас і ширили провокацію. Головним робом напірали на те, що ми є большевики і германофіли"¹⁶

З українською делегацією в Парижі, відразу після її прибуття, встановив контакти Леон Василевський. Завдяки йому делегацію УНР на чолі з Й. Волошиновським у Варшаві прийняв Ю. Пілсудський, правда під час цих переговорів не вдалося досягнути жодних домовленостей. А на Поділлі дійшло до українсько-польського військового протистояння.

29 січня польська делегація на зустрічі з представниками великих держав представила польську територіальну програму кордону з Україною. Р.Дмовський доводив, що УНР, як держава має анархічний характер, ідея національної незалежності серед її

народу є дуже слабкою, то зарано думати про Україну, як незалежний, політичний організм. Що до Східної Галичини він представив точку зору – обов'язкове її приєднання до Польської Республіки, його обґрунтування базувалося на цікавій статистиці, Р.Дмовський не наводив чисельності у цілому на цих землях українців і поляків, а оперував цифрами інтелігенції народів, українського – 16 тисяч, польського – 400 тисяч, на основі цього він робив висновки, що українці об'єктивно не можуть сформувати органи управління та самоврядування. До цього ж Дмовський обвинувачував українців у злочинах проти поляків.¹⁷

28 лютого польська делегація доповнила обґрунтування своїх претензій на Східну Галичину пунктами: належністю її до Польщі “з давніх часів”, характеристикою українського населення з 91 відсотком селян, які не здатні сформувати свою адміністрацію та управляти цим регіоном, постійною співпрацею українського руху за незалежність з Німеччиною і Австро-Угорщиною. Р.Дмовський підкреслював життєву важливість для Польщі природних багатств Східної Галичини – нафти і калієвої руди.¹⁸

Атмосферу на Паризькій мирній конференції, ставлення представників великих держав-переможців передає у своєму дослідженні історії України того часу І. Нагаєвський¹⁹, особливу увагу він звертає на те, що більшість західних політиків слабо собі уявляли події на українських землях, небагато знали і про Україну, тому часто-густо їх рішення залежали від того, як їм тлумачили ці питання не тільки представники комісії Антанти, створених спеціально для цього, але також і польські політики, котрі були зацікавленими у вирішенні цих питань на свою користь.

27 лютого та 3 березня польська делегація представила Програму східних кордонів країни на нараді Вищої Ради Союзних держав. Хоча у вступній частині йдеться про прагнення Польщі з'єднати тільки етнічні польські землі, польська сторона претендувала на українські території, а саме на Східну Галичину.²⁰

Зі свого боку українська делегація доводила, що Східна Галичина це споконвічна українська територія. 25 лютого делегація України на Паризькій мирній конференції за підписом Г. Сидоренка направила на адресу Ж. Клемансо Ноту про право України на Східну Галичину. У неї говорилося: “На основі принципів самовизначення народів, проголошених президентом Сполучених Штатів Вудро Вільсоном, Українці, які мешкають на колишніх землях Австро-Угорщини, обрали тимчасовий уряд і

відбудували українську державу, яка обіймає Східну Галичину, її кордон проходить по річці Сан, Лемківщину, північну Буковину з містом та чотири повіти північно-східної Угорщини. Національні збори цієї держави 4 січня у Станіславі прийняли рішення приєднатися до Великої України. Це рішення було затверджено парламентом Української Республіки у Києві. Таким чином Українська Республіка об'єднала всі землі заселені українцями і має кордони з країнами: Румунією, Угорщиною, Чехословаччиною, Польщею, Литвою, Білоруссю, Росією і Грузією. ... Але Українська Республіка була атакованою поляками, які шляхом війни зайняли частину Української Галичини від Перемишля до Львова, разом зі Львовом. Львів – давня столиця Галичини, був заснований у 13-у столітті українським князем Данилом, якій назвав це місто на честь свого сина Лева. Чисельність поляків тут становить 30 відсотків, решта – українці та євреї, останні не бажають вважати себе за поляків, тому що польські військові підрозділи під час захоплення Львова чинили єврейські погроми. Околиці Львова, як і територія від Перемишля до Львова переважно заселені українцями й Українська Республіка від цих земель ніколи не відмовиться. ... Тому Делегація Української Республіки від імені свого уряду просить Мирну Конференцію своїм авторитетом вплинути на Польщу і уряд Королівства Румунії, щоб вони не порушували принципів ухвалених Мирною Конференцією, не вводили свої війська на територію Української Республіки та вивели ти частини, які тут присутні.“²¹

1 березня на адресу Польського Національного Комітету в Парижі була направлена радіограма міністерства закордонних справ Польщі з інформацією про переговори Місії Союзників в Одесі з урядом УНР та укладення угоди. У ній зверталось увагу на те, що подібна угода не повинна порушувати інтересів польської держави, підкреслювалося про необхідність перед її укладенням вислухати точку зору польського уряду на конференції, яка є такою: “Польща вважаю усю Галичину інтегральною частиною польської держави. Кожну військову акцію українців у Галичині потрібно вважати за порушення рішень Мирної Конференції. Просимо Вас зробити все можливе, щоб ця позиція була врахована при переговорах Союзників з Петлюрою”.²²

Під час українсько-польської війни у Львові працювала міжнародна комісія, спочатку її очолював генерал М.-Й. Бертелемі (січень-березень 1919 р.), пізніше генерал Л. Бота (квітень-травень). Запропонована нею перша демаркаційна лінія проходила

по залізниці Дрогобич-Львів, ці два міста відходили до Польщі, друга – західніше, частина Дрогобицького повіту віддавалася українській стороні. Але встановлення кордону між Польщею і Україною за її пропозиціями не відбулося.

Для зміцнення польської делегації на Мирній конференції у квітні до Парижу виїхав прем'єр-міністр Польщі Ігнаці Падеревський. Він фактично став на чолі польської делегації, його особисте знайомство з В. Вільсоном та Ллойд Джорджем полегшувало польську справу. І. Падеревський відразу після прибуття до Парижу взяв участь у засіданні Найвищої Ради.

На засіданні польського Сейму 22-23 травня серед інших була прийнята резолюція стосовно України. У ній говорилося, що Сейм з прихильністю ставиться до прагнення народів, які звільнилися з російського ярма, створити власні держави. Також депутати польського парламенту не мають нічого проти створення Української держави, але тільки на території. Яка входила до складу Російської імперії. Східна Галичина в резолюції Сейму вона іменується Східна Мала Польща (Małopolska Wschodnia) трактується однозначно як польська територія, яка повинна входити до Республіки Польща. Щодо чисельного українського населення йому будуть надані “такі самі права, як польському населенню України”. Закінчується документ словами зібрати всі польські землі в відродженій державі, яка гарантуватиме національним меншинам на своїй території “рівні права, національне та культурне самоврядування”²³.

Але польські державні мужі добре розуміли, що приєднати українські етнічні землі можливо тільки шляхом їх військового загарбання.

27 травня Найвища Рада у складі Д. Клеменсо, В. Вільсона, Д. Ллойд Джорджа та В. Орландо направили звернення до Ю. Пілсудського з вимогою зупинити наступ польських військ у Східній Галичині. Кордони між Польщею і Україною ще не визначені, а знаходяться у стадії обговорення, будуть вислухані позиції польського і українського урядів, поради припинити військові дії прийняла тільки українська сторона, - говорилося у ньому.²⁴

Це звернення вручив Ю. Пілсудському під час особистої зустрічі амбасадор Франції у Варшаві С. Пішон. Юзеф Пілсудський у відповідь прокоментував свою позицію головнокомандувача польської армії так, що його єдиною військовою метою було з'єднання з

Румунією для запобігання дій Німеччини відрізати Польщу від Антанти, пообіцяв виконати вимоги голів Великих держав.²⁵

Наступ польських військ у Східній Галичині на деякий час було припинено. Ю. Пілсудський за це виправдовувався перед І. Падеревським, що був змушений це зробити з настирливих наполягань Ради чотирьох.

31 травня Ю. Пілсудський написав листа до І. Падеревського про східні кордони Польщі і Галичину. У ньому йшлося: про те, як далі проводити східну політику, радив шукати інші аргументи на користь Польщі, крім вже використаних, таких як: “більшовизм Русинів”, “історичне право”, та інші, можливо угоду з Б.Курдиновським, чи прийняття Сеймом рішення про автономію Східної Галичини, чи розглядати питання східного кордону Польщі у цілому без виділення питання Східної Галичини. Він також пише про важливість послаблення впливів Росії, боротьби проти ідеї великої Росії з кордонами до Бугу, підтримки прагнення народів, які мешкають між Росією і Польщею до союзу з Польщею на засадах федерації, проведення роботи по зменшенню симпатій до лівих.²⁶

На протязі червня Ігнаці Падеревські особисто декілька разів спілкувався з В. Вільсоном, Ж. Клемансо, Д. Ллойд Джоржем, В. Орландо з питання справи Східної Галичини. Активність польської сторони пояснювалася тим, що у комісії готувалося рішення про правомочність знаходження польських військ на території Східної Галичини, польські політики використовували всі свої можливості для переконання впливових політиків країн переможців у тому, що Східна Галичина повинна увійти до складу Польщі.

Так 5 червня на запитання Д. Ллойд Джорджа про наступ польських військових частин на Україні І. Падеревській відповів, що “Галичина це не Україна”, мова там українська, але вона знаходиться під німецьким та австрійським впливом. “Справжнього порозуміння між Галичанами та Українцями немає. У Галичині – 3 300 000 українців і - 800 000 поляків. Вони мають свій уряд, але він не є урядом України, до останнього часу знаходився у Станіславі, коли уряд Петлюри – у Рівно. ... Прагнемо забезпечити їй автономію”. На пряме запитання, чи вимагає Польща всю Галичину, І. Падеревській відповів: “Так, вимагаємо”.²⁷

Українські політичні діячі намагалися донести до західних політиків розуміння про Україну. Так В. Василько звернувся 2 червня до Ради чотирьох зі скаргою на дії Армії Ю. Галлера у

Східній Галичині та І. Падеревського, який регулярну Армію УНР назвав бандитами, також він пропонував вирішити питання Східної Галичини “плебісцитом”.²⁸

12 червня питання українсько-польського кордону обговорювали В. Вільсон, Д. Клемансо, Д. Ллойд Джорж, В. Орландо та Барон Макіно, причому американський президент запропонував провести у Східній Галичині плебісцит, а тільки після нього визначати лінію кордону, перед прийняттям рішення також вислухати представників Польщі і України.²⁹

17 червня Комісія Паризької конференції з польських справ представила два варіанти східного кордону Польщі і статусу Східної Галичини. Східній Галичині надавався статус федеративної автономії і складі Польської держави терміном на 25 років. За варіантом А – Львів відходив українцям, тобто залишався у складі автономної Східної Галичини. Варіант В – Львів разом з нафтовими родовищами Борислава приєднувалися до Польщі. Обговорювалась можливість її автономії у складі Росії чи Польщі і кордон за варіантом А, й проведення референдуму та приєднання Східної Галичини до Польщі.³⁰

З 30 червня по 18 серпня Комісія з польських справ провела 26 засідань і тільки два рази на них запрошували представників української делегації, польські представники заслуховувалися чотири рази.

У червні питання “Політичного статусу Східної Галичини” було порушено на засіданнях Ради міністрів закордонних справ, котру уповноважила Найвища Рада чотирьох. Після обговорення цієї проблеми Рада прийняла резолюцію з таких статей:

“1). Уповноважити польський уряд зайняти своїми збройними силами територію Східної Галичини до річки Збруч.

2). Уповноважити польський уряд використати для окупації будь яку частину збройних сил, включно з армією генерала Ю.Галлера.

3). Уповноважити польський уряд до встановлення у Східній Галичині цивільного управління погодженого з Великими державами – союзниками, утримувати, по можливості, політичну й релігійну територіальну автономію з дотриманням прав особистої свободи мешканців.

4). Порозуміння повинне закласти остаточне самовизначення мешканців Східної Галичини у справі своєї політичної належності, а термін вибору повинні встановити пізніше Союзні держави, чи орган якому вони це доручать.

5). Довести до Польської комісії, що редакція тексту може бути змінена.

6). Необхідно негайно поінформувати польський уряд про це рішення і виконання їм 1 та 2 статей.

7). Поінформувати про прийняті рішення представників Союзних держав у Польщі.³¹

Таким чином, 25 червня Найвища рада Мирної паризької конференції прийняла постанову, якою дозволялася тимчасова окупація польськими військами у тому числі армії генерала Юзефа Галлера цієї території “ аж до річки Збруч”, з наступним проведенням там референдуму з метою вивчення думки її населення щодо подальшої долі.³²

Фактично цим рішенням було легалізовано статус-кво, тобто визнано правомочність знаходження польських військових підрозділів на українській території – Східній Галичині, не відомо, які були б прийняті рішення, коли цю територію контролювала би українська армія.

2 липня українська делегація на Паризькій мирній конференції направила свою Ноту голові конференції Ж. Клемансо.³³ Це розлогий документ на декілька сторінок з подробицями висвітлює справу Східної Галичини. У ньому говорилося, що “Рішення Найвищої Ради в справі Східної Галичини являються порушенням територіальної суверенності Української Республіки. Бо віддала частину її території під окупацію польської республіки. Се рішення віддало український нарід в руки його історичного ворога, а українську землю на полонізацію. Се рішення означає найбільшу образу національного почуття українського народу, бо нема більшої образи для національної гідності народу, як віддати його під панування його ворога. Се рішення засудило населення Східної Галичини без різниці національності і віри, на найбільшу недолю, бо край під польською окупацією не може заспокоїтися, тільки буде тереном щораз завзятішої боротьби, яка мусить довести край до повної анархії і руїни. Проти рішення делегація Української республіки в імя права і справедливості підносить перед Найвищою радою Держав аліантів і союзних і перед Мировою Конференцією найторжественніший і найрішучійший протест. Делегація Української Республіки, яка має за ціль виєднати на Мировій Конференції міжнародне-правне признание з'єднання всіх українських земель в незалежну і суверенну Українську республіку, заявляє:, що се рішення не може бути прийняте українським народом, який всіма способами буде

обороняти своє з'єднання і незалежність. Тому делегація складає з себе всю відповідальність за подальший хід подій”.³⁴

Нота була написана на французькій мові, підписана Г. Сидоренком, Б. Вітовським, М. Лозінським й передана А. Бальфуру.

Розвиток подальших подій у Східній Галичині протягом міжвоєнних років показав, що висновки української делегації у цій Ноті стали пророчими.

Після цієї Ноти Генеральний Секретаріат Мирної Конференції надіслав на адресу Української делегації офіційного листа про рішення Найвищої Ради, що “Польський уряд отримає повноваження формувати цивільне управління у Східній Галичині після укладення з Союзними державами угоди, яка, по можливості, буде прагнути до територіальної автономії, а також забезпеченні політичних, релігійних та особистих свобод її мешканців. Ця угода буде враховувати політичне волевиявлення мешканців Східної Галичини; час, коли буде впроваджене це право буде визначений Союзними державами.”³⁵

Також 11 липня польська сторона передала офіційно уряду УНР текст з рішенням найвищої Ради щодо Східної Галичини: “В цілі охорони особистої безпеки і майна мирного населення Східної Галичини перед звірствами більшовицьких банд Найвища Рада Антанти і її союзників постановила уповноважити верховодів Польської Республіки поширити їх операції по Збруч. Це уповноваження в жадний спосіб не торкаються питань, які Найвища Рада має намір ухвалити в справі політичного становища Галичини”.³⁶

З цього приводу українська делегація направила Найвищій Раді та її голові Ж. Клемансо 14 липня ще одну Ноту, у якій говорилося: “Український народ у Галичині ніколи не давав своєї згоди на приналежність до польського королівства, але якраз навпаки: він часто повставав борючись проти польського пригноблення і за відбудову своєї держави.”³⁷

15 липня Галицький уряд направив с приводу цього відповідь протесту Найвищій Раді за підписом диктатора Західної області УНР Євгена Петрушевича, у неї говорилося: “Нота ця являється справді визнанням, що Східна Галичина не належить до Польської Республіки, однак на практиці вона є страшним вироком заглади для мільйонів мирного українського і жидівського населення Східної Галичини. Передусім стверджуємо з найбільшою рішучістю, що в Східній Галичині до цієї пори не було і нема більшовицьких

банд, а противно є тут цивілізована українська армія. Яка боронить мирне населення Східної Галичини на двох фронтах якраз перед більшовиками і перед Поляками, які своїми звірствами, доконаними над мирним українським населенням, значно перевищують більшовицькі банди.

... маю честь заявити, що весь український народ і його армія боронитиме перед польським наїздом свою державу до останнього жовніра всіма способами, причому відношу протест із-за доручення польським убивникам знищення української землі та підкреслюю, що відповідальність за наслідки цього страшного вироку Найвищої Ради, виданого навіть без слухання обох воюючих сторін, не упаде на мене”.³⁸

А 25 липня Є. Петрушевичем виступив зі Зверненням “До всіх культурних народів і їх правительств” із закликом надіслати до Східної Галичини слідчі комісії, щоб побачити знуцання польської армії над українцями і євреями. Закінчувалася Нота словами: “В ім’я культури, цивілізації, в ім’я засад і закликів, під якими Антанта проводила й виграла сю війну, в ім’я звичайних людських почувань просимо правительства культурних держав світу освободити Східну Галичину від давно небувалих тортур, яких там допускають поляки, що забрали Галичину не своїми силами, але виключно чужою допомогою”.³⁹

Наступним етапом розгляду питання подальшої долі Східної Галичини на паризькій Мирній конференції можна вважати серпень – листопад 1919 року.

5 серпня польська делегація провела нараду з питань майбутнього статусу Східної Галичини, Р. Дмовський представив напрацювання підкомісії з польських справ. Її головні положення – Східна Галичина отримає автономію, її кордон пройде на південь і схід від Перемишля, у Варшавському сеймі вона матиме рівноправне представництво з іншими землями, буде обраний автономний галицький сейм, до компетенції якого відійдуть – релігійні справи, освіта, питання місцевих – комунікацій, сільського господарства, промисловості, самоврядування, торгівлі. Пропонувався впровадження двох урядових мов – польської і української.⁴⁰

Після цього, 25 серпня польська делегація направила офіційну Ноту та адресу голови Паризької мирної конференції Д. Клемансо. У неї говорилося, що з самого початку польська делегація трактувала Східну Галичину, як невід’ємну польську територію. Претензії на неї базувалися не тільки на фактах, що ця територія входила до складу Польської держави з 1340 року,

але також за характеристикою народонаселення, понад 37 відсотків якого було польськомовним. У ноті принижувався рівень українців, писалося, що “вони з точки зору розвитку знаходяться на більш низькому рівні, мають менш чисельну інтелігенцію, менш розвинені економічно. Далі Р. Дмовський наводив ще більш цікаві “факти” у тому числі, що русинська мова тільки починається підніматися від рівня говірки, літературні твори русинською мовою малочисельні, наукова література майже не існує, та й сама мова недостатньо розвинена. Він з наголосом підкреслював про високий розвиток польської культури та польських демократичних традицій у Східній Галичини, робив висновок, що тільки у складі незалежної, демократичної польської держави ці землі мають майбутнє. Закінчується документ чітко висловленою позицією – Східна Галичина повинна увійти до Польщі, як неподільна частина. І наприкінці даються обіцянки Великим державам забезпечити права русинському населенню.⁴¹

У вересні – листопаді на засіданні голів делегацій Великих держав обговорювався Статус Східної Галичини, у них брали участь представники польської делегації: С. Патек, В. Грабський. 21 листопада був прийнятий Проект трактату між Антантою і Польщею, де йшлося про надання Польщі мандату на 25 років на Східну Галичину, як автономний край. Подальшу долю Східної Галичини повинна була вирішувати рада Ліги Народів.

Після цього польська сторона активізувала свою діяльність у справі остаточного вирішення питання цієї території на свою користь.

Так 24 листопада І. Падеревський надіслав на адресу польської делегації телеграму з інструкціями про поновлення обговорення справи Східної Галичини, польський прем'єр звертав увагу на зміну ситуації в Україні – більшовицький агресії на захід протистоїть тільки польські збройні сили, які очистили “Галичину від українських банд”, армія Петлюри – дезорганізована, тому польський уряд звертається до конференції з проханням повернутися до розгляду справи.⁴²

10 грудня польська делегація направила Д. Клеменсо ще одну Ноту за підписом С. Патека про остаточне передання Східної Галичини Польщі. Головне прохання зводилося до зміни рішення Найвищої ради про мандат на 25 років на передання Східної Галичини, як неподільної і автономної території.⁴³

Цікавим фактом у розвитку українсько-польських відносин наприкінці 1919 року, під час таємних переговорів Ю. Пілсудського

с С. Петлюрою, є резолюція головної ради ППС у справі Східної Галичини. Вирішення долі Східної Галичини країнами Антанти таким чином шкодить політичним і економічним інтересам Польщі (надання їй мандату на 25 років на цю територію), майбутнє цієї території повинні вирішувати Польща і Україна шляхом взаєморозуміння, – говорилося у неї.⁴⁴

8 грудня Найвища Рада у справі тимчасового польського східного кордону затвердила “Лінію лорда Керзона” з передачею мандату на Східну Галичину Польщі на 25 років, хоча це рішення встигли оприлюднити, за п’ять днів Д. Клемансо переконав Д. Ллойд Джорджа відкласти прийняття остаточного рішення і призупинити дію попереднього.

Остаточну долю Східної Галичини, тобто її належності чи не належності до Польщі представники Антанти на Паризькій Мирній конференції не вирішили.

Останнім документом паризької Мирної конференції у цій справі можна вважати офіційний лист голови конференції Ж. Клемансо до голови Польської делегації від 22 грудня. У ньому конкретно написано: “Найвища Рада Союзних держав сьогодні прийняла рішення відстрочити виконання рішення про надання Польщі на 25 років мандату на Східну Галичину, вона залишає за собою право повторно розглянути це питання”.⁴⁵

До цього питання у Парижі повернулися у 1923 році, Рада Амбасадорів рішенням від 14 березня поновила надання мандату терміном на 25 років на приєднання Східної Галичини до Польської Республіки з умовою забезпечення їй автономних прав (які надані не були). Фактично Східна Галичина вже знаходилася у складі Польської республіки, більш того її східний кордон був визначений Ризькою угодою березня 1921 року, укладеною з Радянською Росією. Після його ратифікації Сейм Польської Республіки звернувся до країн Антанти визнати цей Договір. Рада Амбасадорів офіційно визнала східний кордон Польщі за Ризькою угодою. Хід боротьби навколо питання належності Східної Галичини подає відомий український історик С.В. Кульчицький⁴⁶.

Таким чином політика Другої Польської Республіки в 1919 р. щодо України у справі встановлення східного кордону зводилася до включення історичних та етнічних українських земель до свого складу. Досягнення цієї мети здійснювалася, як засобами військового загарбання (українська-польська війна 1918-1919 рр.) так і дипломатичними – боротьба за прийняття рішення про

приєднання території Східної Галичини до Польщі на Паризькій мирній конференції у 1919 році.

- ¹ Giertych M. Dmowski czy Piłsudski. – Wrocław, 1995. – S.60.
- ² Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.II.- Warszawa, 1967.- s.218-219.
- ³ Jędrzejewicz W., Cisek J. Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego 1867-1935.- t.II.- Warszawa, 1998.-s.22.
- ⁴ Daniel Beauvois La bataille de la terre en Ukraine 1864-1914. Les polonias et les conflits socio-ethniques. – Presses Universitaires de Lille, 1993.-348 s.
- ⁵ AAN. – Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów dotyczących stosunków Polski z Litwą, Łotwą, Rosyjską Republiką Radziecką, Ukrainą. – sygn.57. – s.335-336.
- ⁶ Україна крізь віки. О.С.Рубльов, О.П.Реєнт Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. – Київ, 1999. – С.262-264.
- ⁷ Михайло Омелянович-Павленко Спогади українського командарма. На Україні, 1918-198. Українсько-Польська війна. На Україні, 1919. Зимовий похід, 1920. – Київ, 2002. – С.100.
- ⁸ Łukomski G.; Partacz Cz., Polak.B. Wojna polsko-ukraińska. Działania bojowe – Aspekty polityczne - Kalendarium - Koszalin-Warszawa, 1994. – S.131-133.
- ⁹ Zygmantowycz Z. Józef Piłsudski we Lwowe.-Lwów, 1934.- s.40-41.
- ¹⁰ Naprzód. – 1918. – 23 listopada.
- ¹¹ Іван Лисяк-Рудницький Польсько-українські стосунки і тягар історії// Україна і Польща між минулим і майбутнім. - Львів, 1991.-С.149
- ¹² Zygmantowycz Z. Józef Piłsudski we Lwowe.-Lwów, 1934.- s.45-46.
- ¹³ Там само.- С.37-28.
- ¹⁴ AAN.- MSZ. Gab. Min, -Delegacja Polska na konferencji Pokojową w Paryżu,- Archiwum Paderewskiego, - Zbiór zespołów szczątkowych, - Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów, dotyczących stosunków Polski z Łotwą, Litwą, Ros.Rad. i Ukainą.
- ¹⁵ Antoni Czubiński Walka Józefa Piłsudskiego o nowy kształt polityczny Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1918-1921.- Toruń, 2002.- S.67.
- ¹⁶ Додатки і документи // Ісак Мазепа Україна в огні й бурі революції. 1917-1921-Київ, 2003. – С.539.
- ¹⁷ Żurawski vel Grajewski P. Sprawa Ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919.- Warszawa, 1995. - S.20.
- ¹⁸ Там само
- ¹⁹ Нагаєвський І.Історія Української держави двадцятого століття.- Київ, 1993.- 414 с.
- ²⁰ AAN.- Archiwum Ig.Paderewskiego.- sygn.933.- s.29-35.
- ²¹ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.II.- Warszawa, 1967.- S.250-251.

-
- ²² Там само – С.252.
- ²³ Pobóg-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski. 1914-1939. – Tom drugi. – Londyn, 1967. – S.158-159.
- ²⁴ Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego.-Т.ІІ.- 1919-1921.- Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1974.-S.168-169.
- ²⁵ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- S.330-331.
- ²⁶ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- s.332-336.
- ²⁷ Там само.- с.336-337.
- ²⁸ CAW.-І.300.1.1294.- sygn.446.- s.13.
- ²⁹ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- s.337-338.
- ³⁰ Żurawski vel Grajewski P.Walka dyplomatyczna wokół sprawy ukraińskiej na paryskiej konferencji pokojowej w roku 1919 // Warszawskie zeszyty ukraїnoznavcze.- 1996.-n.3. – s.98.
- ³¹ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- s.346-352.
- ³² Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- S.346-353.
- ³³ Українські дипломатичні ноти в справі Галичини.- Кам'янець, 1919.- с.8-20
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- S.360.
- ³⁶ Українські дипломатичні ноти в справі Галичини.- Кам'янець, 1919.- с.39.
- ³⁷ Українські дипломатичні ноти в справі Галичини.- Кам'янець, 1919.- с.21-38
- ³⁸ Там само.- с.39-46.
- ³⁹ Там само.-с.47-51.
- ⁴⁰ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- S.360-361.
- ⁴¹ Там само. – S.362-364.
- ⁴² Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego.-Т.ІІ.- 1919-1921.- Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1974.-S.384.
- ⁴³ Там само.-S.373-375.
- ⁴⁴ Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich.-Т.ІІ.- Warszawa, 1961,- S-481.
- ⁴⁵ Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały.-t.ІІ.- Warszawa, 1967.- S.376.
- ⁴⁶ Кульчицький С.В. України між двома війнами (1921-1939 рр.)// Україна крізь віки. – том 11. – Київ, 1999. – С.285-287.